

Gej Strejt Alijansa Gay Straight Alliance

PREDRASUDE NA VIDELO – HOMOFBIJA U SRBIJI
Izveštaj o istraživanju javnog mnjenja o LGBT populaciji

Istraživanje sproveo
Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID)
Februar – Mart 2008. godine

Istraživački tim: Đorđe Vuković, Ivo Čolović i Miloš Mojsilović

Metodologija istraživanja i opis uzorka:

Istraživanje javnog mnjenja koje se odnosi na utvrđivanje **stava prema homoseksualnosti** sprovedeno je u periodu od 13. do 19. februara 2008. godine. Istraživanje je realizovano na reprezentativnom uzorku od 967 ispitanika, na teritoriji cele Srbije (bez Kosova i Metohije). Prikupljanje podataka vršeno je tehnikom direktnog intervjuisanja ispitanika.

U istraživanju je najpre određeno 100 istraživačkih punktova (tj. biračkih mesta koja odgovaraju naseljima ili delovima naselja), koji su reprezentativni na nivou Srbije. U njima se, po principu određenog koraka, vršio slučajan, sistemski odabir po 10 domaćinstava. Odabir ispitanika u domaćinstvu vršen je takođe na slučajan, sistemski način (po principu „prvog narednog rođendana“), a u svakom domaćinstvu odabran je po jedan ispitanik stariji od 15 godina.

Pol: žene - 52%, muškarci - 48%,

Starost: od 15 do 19 godina – 4%, 20 do 29 – 23%, od 30 do 39 – 17%, 40 do 49 - 19%, od 50 do 59 - 18%, više od 60 godina - 19%.

Obrazovanje: bez škole i sa osnovnom školom – 19%, završena škola za radnička zanimanja - 13%, završena neka druga srednja škola – 50%, završena viša škola ili fakultet – 18%.

Zanimanje: poljoprivrednik - 6%, NK i PK radnik - 8%, KV i VK radnik - 21%, tenhičar -15%, službenik - 12%, stručnjak - 14%, domaćica - 12%, učenik i student - 12%;

Radnosvojinski status: privatnik (vlasnik) – 7%, zaposlen kod privatnika – 17%, zaposlen u državnom sektoru – 13%, nezaposlen/a – 18%, penzioner – 19%, poljoprivrednik – 3%, domaćica – 10%, učenik/student – 12%, ostalo – 1%.

Sadržaj

- 1. Uvod**
- 2. Opšti stav prema homoseksualnosti**
- 3. Vrednosne orijentacije i odnos prema homoseksualnosti**
 - 3.1 Tradicionalizam
 - 3.2 Autoritarnost
 - 3.3 Nacionalizam
 - 3.4 Konformizam
- 4. Psihološki korelati stava prema homoseksualnosti**
 - 4.1. Anksioznost
 - 4.2. Dominantna raspoloženja
 - 4.3. Zadovoljstvo životom
- 5. Odnos prema političkim strankama i poverenje u institucije**
- 6. Stav prema religiji**
- 7. Poznavanje, objašnjenje „porekla“ i reakcije na homoseksualnost**
- 8. Socijalna distanca prema homoseksualcima**
- 9. Obeležja skupina koje ne/prihvataju homoseksualnost**

1. Uvod

„Ako postoji društvena grupa koja smatra da su marsovci, i ima ih dvanaest, i osnuju svoje udruženje - za mene je to sjajno. Ali ne, mi smo naučili da je sve što je drugačije strašno i pretnja za naš klimavi identitet. Uplašena životinja reži na sve i svakoga, zadovoljna leži i posmatra svet sa mirom.“

Vladimir Arsenijević, *Uplašena životinja reži na sve i svakoga*, Glas javnosti, 15.5.2005

Istraživanje javnog mnjenja o homoseksualnosti pripada domenu socioloških nastojanja da se utvrde društveni uslovi i posledice jedne realnosti, bez obzira na njeno poreklo. Ovo istraživanje je imalo za svoj uzorak opštu populaciju, pa je predmet bio ispitivanje stava prema homoseksualnosti, a ne homoseksualnost kao takva.

Sa procesima emancipacije i rađanja svesti o različitosti među osobama „drugačijeg“ seksualnog opredeljenja, prestaje potreba isključivo za istraživanjem porekla homoseksualnosti, a jačaju nastojanja za sociološkim analizama ne/prihvatljivosti homoseksualnosti i društvenih grupa čiji članovi dele ovu orijentaciju, kao i za analizama identiteta koji se formiraju na toj osnovi. Savremena sociološka teorija i empirija pokušavaju da daju odgovor na to ne zašto je neko homoseksualac, već kakve reperkusije ima ova pojava, čije postojanje niko više ne može osporavati ili negirati.

Homoseksualnost je znatno više od seksualne privlačnosti među istim polovima¹; istraživanje ove pojave kao „društvenog konstrukta“ zahteva klasične sociološke metode istraživanja, od kojih je jedna svakako i istraživanje javnog mnjenja. Takva istraživanja treba da daju odgovor na pitanja kao što su:

- 1) koliki je obim i kakav je intenzitet određenog stava prema homoseksualnosti
- 2) kakav je odnos između stava prema homoseksualnosti i vrednosnih orijentacija
- 3) kakav je odnos između stava prema homoseksualnosti i stavova prema drugim društvenim pojavama i dešavanjima
- 4) u kakvoj su vezi stavovi prema homoseksualnosti sa socijalnim i demografskim karakteristikama pojedinaca i grupa
- 5) postoji li i koliki je obim socijalnih distanci prema homoseksualcima

Odgovori na ova pitanja treba da posluže kako za teorijsko razmatranje zrelosti jednog društva da sebe nazove „otvorenim“, tako i za razmatranje praktičnih koraka pojedinaca i organizacija koje rade na strategijama integracije seksualnih manjina u društveni sistem.

2. Opšti stav prema homoseksualnosti

Društva koja počivaju na tekovinama zapadne, hrišćanske civilizacije su društva koja su heteroseksualnost uspostavila kao univerzalnu normu ponašanja; nepoštovanje te norme u različitim epohama podrazumevalo je različite, društvene, religijske, pa i pravne, odnosno krivične sankcije. Razvoj civilizacije, nauke i napredak (samo)svesti uslovljava povećanje napetosti između nastojanja da se pomeri granica u pogledu ovih normi, sa jedne strane, i sve jačih otpora pomeranju ovih granica. Ovakve napetosti kulminiraju i fizičkim obračunima i linčom onih koji su drugačijeg seksualnog opredeljenja, kao ekstremnim vidom reakcije raznih neokonzervativizama.

S obzirom da se pojava homoseksualnosti objektivno može tumačiti sa raznih polazišta (psihološkog, biološkog, socio-psihološkog, sociološkog), i analiza odnosa prema homoseksualnosti ima veliki broj dimenzija. U ovom istraživanju su pitanja kojima je testiran odnos prema ovoj pojavi pokušala da uhvate najveći broj ovih dimenzija. Odnos prema homoseksualnosti ispitivan je kroz 15 različitih tvrdnji, sa kojima su ispitanici mogli da se slože, ne slože ili da iskažu neutralan odnos, odnosno nepostojanje stava. Od 15 tvrdnji, osam je imalo pozitivnu konotaciju prema

¹ „Homoseksualnost je, dakle, društveni konstrukt. Jedino je seksualni odnos medju osobama istog pola, kao takav, univerzalan; sve drugo je ishod složenih društvenih procesa. Već pojam "homoseksualnosti", kao što je rečeno, postoji samo ponegde. Šta će ući u definiciju homoseksualnosti i kako će se obuhvaćena ponašanja vrednovati, koji će elementi uticati na to vrednovanje - sve to zavisi od normativnog obrasca društva, koji nastaje u međugri društvene prakse i refleksije o njoj.“ Ivana Spasić, *Homoseksualnost i sociologija – od patološkog modela do društvenog konstrukta*, www.gay-serbia.com

homoseksualnosti, a sedam negativnu. Naredne dve tabele daju prikaz odgovora na te tvrdnje pojedinačno.

Tabela 1. Ne/slaganje sa negativnim tvrdnjama o homoseksualnosti (u %)

	Sláže se	Ne sláže se	Nema stav	Ukupno
Homoseksualnost je za mene bolest	70	17	13	100
Mislim da je crkva u pravu što osuđuje pojavu homoseksualnosti	60	18	22	100
Državne institucije treba da rade na suzbijanju homoseksualnosti	51	26	23	100
Homoseksualnost je veoma opasna za društvo	50	26	24	100
Kada bi stranka koja mi je bliska počela da govori o pravima homoseksualaca, ne bih glasao/la za nju	40	28	22	100
Homoseksualnost je zapadna izmišljotina, kojom se želi uništiti porodica i naša tradicija	36	40	24	100
Problem homoseksualnosti nam nameću razne nevladine organizacije	28	40	32	100

Iako je nauka još pre više od trideset godina utvrdila da homoseksualnost nije bolest, mentalni poremećaj niti emocionalni problem, javno mnjenje je daleko od slaganja sa stavom nauke! Nauka je u modernom dobu uspela da svojim autoritetom određene pojave učini prihvatljivijim, ali to nije slučaj i sa homoseksualnošću. Ovde nećemo ulaziti u razloge za to, jer istraživanje ima za cilj da evidentira stav javnog mnjenja i da eventualno utvdi uzroke tog stava. U svakom slučaju, zabrinjava činjenica da je u setu negativnih tvrdnji najveće slaganje upravo sa tvrdnjom koja homoseksualnost izjednačava sa bolešću. Ovaj stereotip se grčevito održava procesima socijalizacije i konformizmom i verovatno će morati da prođe mnogo vremena da se broj onih koji smatraju da je homoseksualnost bolest svede „makar“ na polovinu populacije.

U skladu sa visokim poverenjem u crkvu kao instituciju u našem društvu, očekivan je i nalaz po kom se stav ove ustanove ceni po bilo kom pitanju, pa i po pitanju njenog odnosa prema homoseksualnosti.

Interesantno je analizirati i stav o tome kako država i društvo treba da se postave prema homoseksualnosti; iako se polovina ispitivane populacije sláže sa tvrdnjama da država treba da interveniše i da je društvo ugroženo postojanjem homoseksualaca, u oba slučaja postoji i „jaka“ četvrtina ispitanika koji se sa ovim ne sláže. U autoritarnom i tradicionalnom društvu i ova četvrtina se može smatrati „svetlom tačkom“ u formiranja neutralnog ili pozitivnog odnosa prema homoseksualnosti u budućnosti.

Kada je reč o odnosu političkih stranaka i homoseksualnosti, građani Srbije se pokazuju kao manji „partijski poslušnici“ nego kada je reč o drugim pitanjima koja stranke iznose na dnevni red javnog diskursa. Najveći broj je izjavio da bi prestao da glasa za stranku kada bi se ona počela zalagati za prava homoseksualaca. S obzirom da je u ovom istraživanju utvrđeno da 60% ispitanika ima pozitivan odnos prema nekoj političkoj stranci, dolazimo do zaključka da bi većina njih okrenula leđa svojoj stranci. Ipak, postoje značajne razlike između pristalica različitih stranaka, o čemu će više biti reči u posebnom delu izveštaja.

Ako iz ovih nalaza nešto možemo nazvati pozitivnim, to je činjenica da se većina ispitanika ne sláže da se homoseksualnost kao pojava „nameće“ spolja ili od strane nevladinih organizacija. Ovo je u skladu sa nekim od nalaza iz sledeće tabele, gde se „priznaje“ da je pojava homoseksualnosti, ma kako se tretiralo njeno poreklo, imanentna svakom duštvu i da se ne može nametnuti ili ignorisati.

Tabela 2. Ne/slaganje sa pozitivnim tvrdnjama o homoseksualnosti (u %)

	Sláže se	Ne sláže se	Nema stav	Ukupno
Homoseksualnost je postojala otkad je „sveta i veka“, ranije se krilo, a danas se priča o tome	67	12	21	100
Svako ima pravo na svoje seksualno opredeljenje dok ne ugrožava druge	65	14	21	100
Homoseksualci su isti ljudi kao i svi mi	38	42	20	100
Treba da postoje mesta koja su javna i dostupna za druženje homoseksualaca	22	53	23	100
Homoseksualci su u Srbiji ugrožena grupa i treba im pomoći da ostvare svoja prava	12	64	24	100
Homoseksualcima treba omogućiti da stupaju u bračne odnose	10	77	13	100
Gej parade predstavljaju legitiman način borbe za prava homoseksualaca i trebalo bi da se održavaju	8	73	19	100
Potrebno je omogućiti homoseksualcima usvajanje dece	5	86	9	100

Kada je reč o pozitivnim tvrdnjama, homoseksualnosti ne samo da se „priznaje“ postojanje, već se smatra da je to pojava koja postoji oduvek, a da se sada samo o njoj više govori u javnosti. Visoko slaganje u ovom setu tvrdnji je još jedino u slučaju koji govori da svako ima pravo na svoje opredeljenje, dok god ne ugrožava druge, tačnije, dok god to opredeljenje drži u granicama svoje privatnosti. Dakle, uprkos činjenici da se smatra bolešću, dozvoljava se pojedincima da biraju da li će hteti ili neće hteti da se „leče“.

Već od tvrdnje da su homoseksualci isti kao i svi drugi ljudi, prevladuje neslaganje nad slaganjem. Većina ispitanika smatra da ne treba dozvoliti postojanje mesta na kojima bi se okupljali homoseksualci, a gej parade se smatraju nepoželjnim kod skoro tri četvrtine ispitanika. **Dakle, homoseksualnost kao pojava koja ostaje u domenu privatnog – da, javno istupanje – neprihvatljivo.**

Ovo je stav koji objašnjava zbog čega su reakcije na gej paradu svojevremeno bile onakve kake su bile; čini se da ni danas reakcije ne bi bile drugačije, barem kada je reč o stavu javnog mnjenja prema tom pitanju!

Posebno su negativni stavovi prema onim dometima i nastojanjima za prava homoseksualca za koja se smatra da ugrožavaju osnovne pretpostavke ustrojstva porodice i u skladu sa tim i reprodukcije društva. U ovakvom stavu se može naći i jedan značajan deo objašnjenja za odbacivanje homoseksualnosti uopšte. Svaka društvena pojava koja odstupa od sistema ustaljenog poretka normi osuđuje se i odbacuje, jer se doživljava kao element ugrožavanja tog poretka. Kako je „intenzitet društvenog reagovanja na devijantni čin srazmeran značaju mesta koji prekršena norma zauzima u kolektivnom moralnom poretku“ (Dirkem, 1972), tako se sve ono za šta se smatra da ugrožava bazične osnove reprodukcije društva (odnosi u porodici, odnosi roditelji-deca...) žestoko odbacuje. Ni naše društvo nije izuzetak, pa stoga veliki broj ispitanika smatra da ne treba dozvoliti gay brakove (77%) a posebno ne usvajanje dece (83%). **Dakle, homoseksualnost kao pojava koja ostaje u domenu pojedinačnog – da (ili barem možda), homoseksualnost kao pojava za koju se smatra da ugrožava „grupno ili društveno biće“ – neprihvatljivo!**

Na osnovu pomenutih 15 tvrdnji napravljen je i opšti, sintetički pokazatelj (jedinствена varijabla sa pet modaliteta) stava prema homoseksualnosti, koji će kao takav biti korišćen u analizi određenih korelata stava prema homoseksualnosti. Taj sintetički pokazatelj govori da:

- 35% ispitanika ima izrazito negativan stav prema homoseksualnosti;
- 32% ima pretežno ili uglavnom negativan stav;
- 22% nema stav ili su neutralni;
- 10% ima uglavnom pozitivan stav;
- 1% ima izrazito pozitivan stav prema homoseksualnosti.

3. Vrednosne orijentacije i odnos prema homoseksualnosti

Prema teorijama o konzistentnosti i postojanosti stavova, u istraživanju se pošlo od pretpostavke da je i stav o homoseksualnosti u uskoj vezi sa drugim stavovima, a posebno sa određenim vrednostima i vrednosnim orijentacijama iz kojih se deriviraju stavovi. Vrednosti predstavljaju skup uverenja po kojima je određeni tip razmišljanja i ponašanja poželjan, pa se u skladu sa tim o raznim vrstama pojava formiraju stavovi koji tu vrstu uverenja podržavaju.

Vrednosti (odnosno vrednosne orijentacije koje su skup vrednosti istog „usmerenja“) se uvek mogu posmatrati i istraživati na određenom kontinuumu, koji ima svoje ekstreme; s tim u vezi, u ovom istraživanju istraživane su četiri vrednosne orijentacije: tradicionalizam (netradicionalizam), autoritarnost (neautoritarnost), konformizam (nekonformizam) i nacionalizam (nenacionalizam). Ovo su vrednosne orijentacije za koje postoji čvrsta pretpostavka, tj. hipoteza da su u uskoj vezi sa stavom prema homoseksualnosti, što se pokazalo kao tačno, jer su statističke korelacije koje su nađene izuzetno visoke.

Vrednosne orijentacije su testirane kroz nizove tvrdnji koje su pretočene u sintetički pokazatelj koji indikuje određenu orijentaciju.

3.1. Tradicionalizam

Kada je reč o **tradicionalizmu**, on je uglavnom testiran kroz tvrdnje koje propituju ulogu muškaraca i žena u porodici i društvu, kao i koje govore o odnosu prema moralu i veri. Na ovoj osnovi, dobijen je nalaz po kom 17% ispitanika ima izrazito tradicionalnu orijentaciju, 33% uglavnom tradicionalnu, 34% nema ni tradicionalan ni netradicionalan stav, 11% ima uglavnom netradicionalan stav i 5% ima potpuno netradicionalan stav (može se reći i da kod oko 16% ispitanika preovlađuje „modernistička“ vrednosna orijentacija).

Tabela 3. daje prikaz veze između tradicionalizma i odnosa prema homoseksualnosti.

Tabela 3. Tradicionalizam² i odnos prema homoseksualnosti (u %)

	Netradicionalan	Uglavnom netradicionalan	Ni jedno ni drugo	Pretežno tradicionalan	Tradicionalan	Prosek
Pozitivan stav	8	1	1	0	0	1
Uglavnom pozitivan stav	35	20	15	2	1	10
Neutralan stav	41	39	28	14	12	22
Uglavnom negativan stav	10	25	32	39	30	32
Negativan stav	6	15	24	45	57	35
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Ck 0,45

Negativan stav prema homoseksualnosti direktno je uslovljen tradicionalnom vrednosnom orijentacijom. Među „tradicionalistima“ nema onih koji imaju pozitivan stav prema ovoj pojavi, dok se negativan odnos kod njih kreće u rasponu između 84% i 87%! Među onima koji imaju modernističke poglede na svet mogu se pronaći u većoj meri oni koji imaju pozitivan ili barem neutralan stav prema homoseksualnosti. Međutim, i među njima se u rasponu od 16% do 40% nalaze oni koji imaju uglavnom ili veoma negativan stav prema homoseksualnosti. **To znači da jedan deo populacije koju možemo nazvati netradicionalnim kada su u pitanju shvatanja odnosa među polovima ili neprihvatanje tradicionalnog morala, ipak je i dalje tradicionalan kada je u pitanju odnos prema homoseksualnosti.** Ovu vrstu „barijere“ ni „netradicionalni“ deo populacije

² **Tradicionalizam** je ispitivan kroz sledeće tvrdnje: „Rukovodeća mesta u poslovnom svetu treba da budu u rukama muškaraca“, „Najvažnija vrlina svake žene je da bude dobra supruga i majka“, „Treba se čvrsto držati narodnih običaja i tradicije“, „Treba se držati onog morala koji propoveda moja verska zajednica“, „Život u vanbračnoj zajednici nije primeren moralu našeg naroda“

još uvek nije uspeo da prevaziđe, što znači da će prihvatanje homoseksualnosti biti onaj ugaoni kamen koji će značiti potpuni poraz tradicionalizma.

3.2. Autoritarnost

Druga vrednosna orijentacija koja je ispitivana jeste **ne/autoritarnost**³. Istraživanje je pokazalo da je naše društvo pretežno autoritarno (17% ima izrazito autoritarnu orijentaciju, 33% uglavnom autoritarnu, 28% ima pomešanu orijentaciju, 14% je uglavnom neautoritarno, a 4% potpuno neautoritarno), a tabela 4. pokazuje visoku korelaciju između ove orijentacije i stava prema homoseksualnosti.

Tabela 4. Autoritarnost i odnos prema homoseksualnosti (u %)

	Neautoritaran	Pretežno neautoritaran	Ni jedno ni drugo	Pretežno autoritaran	Autoritaran	Prosek
Pozitivan stav	8	2	1	0	0	1
Uglavnom pozitivan stav	36	19	10	7	4	10
Neutralan stav	33	40	25	16	15	22
Uglavnom negativan stav	10	20	40	36	28	32
Negativan stav	13	19	24	41	53	35
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Ck 0,39

I u ovom slučaju, pronađena je visoka korelacija između autoritarnosti i stava prema homoseksualnosti. Ta korelacija je ipak nešto manja nego u slučaju tradicionalizma. Autoritarnost je ispitivana kao orijentacija koja je više usmerena ka modelima uređenja društva, a ne uređenja domena privatnog koji je osetljiviji na pojave kao što je homoseksualnost; manje je onih koji su „autoritarci“ a imaju negativan stav prema homoseksualnosti, nego u slučaju „tradicionalista“, koji homoseksualnost vide kao direktnu pretnju tradicionalnim odnosima u domenima ličnog i porodičnog života (podsetimo se, takvih je i do 87%, dok se među autoritarcima broj onih koji imaju negativan stav prema homoseksualnosti kreće između 77% kod umerenih do 81% kod ekstremnih autoritaraca).

Oni koji imaju neautoritarnu (uslovno rečeno demokratsku orijentaciju) više je onih koji prihvataju homoseksualnost; prihvatanje ove pojave postoji kod 44% onih koji su apsolutni neautoritarci i kod 21% umerenih neautoritaraca.

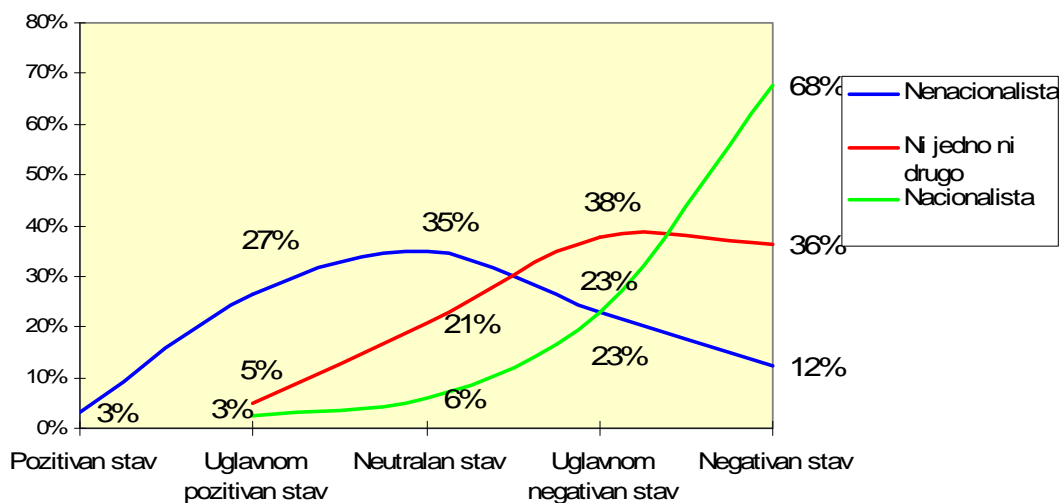
3.3. Nacionalizam

Nacionalizam u kontekstu stava prema homoseksualnosti nije tretiran kao politička odnosno ideološka pozicija, već kao odnos prema naciji kao referentnoj grupi identifikovanja, kao i prema pretpostavljenoj isključivosti koju u svojim ekstremnim vidovima podrazumeva ova vrsta identiteta. Kako se nacija na ovim postorima shvata kao deo „proširene porodice“ pretpostavka je bila da će se javiti visoka korelacija između negativnog stava prema homoseksualnosti i nacionalizma; ova hipoteza je potvrđena, a korelacija je slična kao i u slučaju tradicionalizma. **Kao što se smatra da homoseksualnost ugrožava bazične odnose koji vode reprodukciji jednog društva, u istoj meri se smatra da ta pojava ugrožava i reprodukovanje nacije, koja se često izjednačava sa društvom uopšte.** Iako se nacija često naziva „imaginarom zajednicom“, ona je očigledno važna

³ Tvrdnje kojima je testirana **ne/autoritarnost** su: „Decu treba vaspitavati u strogoj disciplini“, „Učitelji i nastavnici treba da budu strogi sa učenicima“, „Mladima je neophodna stroga disciplina, jaka volja i spremnost da se bore za porodicu i domovinu“, „Ovoj državi je potreban jak i neustrašiv vođa koga će narod slediti“, „Poštovanje autoriteta je najveća vrlina koju deca danas treba da nauče“.

za ljude ovih prostora isto koliko i „realne zajednice“, kao što su porodica i klasno-socijalna grupa, pa reakcije na potencijalne atake na naciju nisu ništa manje nego u slučaju drugih grupa. (tabela 5.)

Grafik 1. Nacionalizam⁴ i odnos prema homoseksualnosti

Ck 0,44

Većina onih koji ne pridaju veliku važnost naciji ne vide ni homoseksualnost kao potencijalnu opasnost, pa imaju u najvećoj meri pozitivan ili neutralan odnos. Međutim, sa stanovišta veličine grupa koje imaju određeni odnos prema naciji, najznačajnije je razmotriti odnos onih koji imaju pomešana osećanja prema naciji (linija „ni jedno ni drugo, koja u proseku zauzima 62% populacije). Kod njih je odnos prema homoseksualnosti još negativniji nego kod proseka. Dakle, svi koji imaju makar u najmanjoj meri pozitivan odnos prema naciji, u isto vreme imaju uglavnom ili veoma negativan odnos prema homoseksualnosti. Kod nacionalista stvar je dosta jasna - čak 90% njih imaju uglavnom ili veoma negativan stav prema homoseksualnosti.

3.4. Konformizam

Konformizam, kao tip ponašanja i razmišljanja koji podrazumeva nekritičko prihvatanje stavova i ponašanje drugih (posebno većine) predstavlja jedan od dobrih elemenata kojim se objašnjava ne samo nastanak stavova, već i njihovo održavanje i prenošenje. Konformizam je posebno jak kada su u pitanju „tradicionalno“ neprihvatljive pojave kao što je homoseksualnost. U sprezi sa vrednosnim orijentacijama koje su analizirane, konformizam predstavlja veoma čvrst branik za liberalizaciju stava prema homoseksualnosti. (tabela 6)

⁴ **Nacionalizmu** je posvećena značajna pažnja, jer je ova vrsta vrednosne, ali i ideološke orijentacije testirana kroz čak 16 tvrdnji, od kojih su neke i sledeće: „Važno je vaspitavati svoju decu tako da znaju kom narodu pripadaju“, „Veoma sam vezan za svoju naciju“, „Isticanje nacionalnih obeležja je odraz primitivizma“, „Moja nacionalnost mi je sasvim nebitna“, „Spreman sam da se žrtvujem za interes i dostojanstvo mog naroda“... Sintetički indikator napravljen na osnovu ovih tvrdnji pokazuje da u Srbiji, generalno, dominira ambivalentan odnos prema naciji; 62% ima pomešana osećanja, ekstremnih nacionalista je 13%, dok kod 25% postoji nenacionalistička vrednosna orijentacija.

Tabela 5. Konformizam⁵ i odnos prema homoseksualnosti (u %)

	Nekonformista	Uglavnom nekonformista	Ni jedno ni drugo	Uglavnom konformista	Konformista	Prosek
Pozitivan stav	3	1	1	0	0	1
Uglavnom pozitivan stav	26	10	7	5	5	10
Neutralan stav	36	29	23	15	10	22
Uglavnom negativan stav	22	32	36	35	35	32
Negativan stav	13	28	33	45	51	35
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Ck 0,39

Kako je homoseksualnost generalno percipirana kao negativna pojava, to prihvata kao svoju realnost najveći broj konformista (od 80% do 86%). Među nekonformistima je više onih koji ne prihvataju dominantne obrasce ponašanja, pa s tim u vezi u većoj meri prihvataju homoseksualnost (mada je ovo slučaj samo sa onima koji su apsolutni buntovnici, ali ne i oni koji su uglavnom nekonformisti).

Iako nije posebno istraživano, **potencijalni izvori nasilja prema homoseksualcima** mogu biti posredno tumačeni na osnovu drugih nalaza, a pre svega vrednosnih orijentacija. Istraživanjem javnog mnjenja nije uputno pitati ljude da li su spremni na nasilje bilo koje vrste, koje je generalno, socijalno nepoželjan tip ponašanja. Međutim, ono što se može zaključiti da društvo u kom preovlađuje vrlo negativan odnos prema homoseksualnosti, a u isto vreme postoji visok nivo tradicionalizma, autoritarnosti i nacionalizma, predstavlja „plodno tlo“ za agresivno ponašanje. Socijalni milje u kom živimo traži ventile kojima se kanališe akumulirana negativna energija, a manjinske grupe prema kojima postoji negativan odnos, „idealne“ su za to. Takav socijalni milje traži samo povod koji će biti iskorišćen za agresivno ponašanje. U ovom kontekstu, velika odgovornost leži na donosiocima političkih i drugih odluka, koji, osim što mogu da kreiraju javno mnjenje, mogu i da instrumentima koje imaju ili spreče ili tolerišu agresivno ponašanje prema seksualnim manjinama. (detaljnije o ovome može se pronaći u izveštajima sa dubinskih intevjua sa „stakeholder-ima“.

4. Psihološki korelati stava prema homoseksualnosti

Kao što homoseksualnost ima svoje psihološke osnove i uzroke, tako i reakcija na njega ima određene veze sa psihičkim i emocionalnim stanjima. U ovom istraživanju postavljene su dve oblasti u odnosu na koje se pokušava pronaći veza sa stavom prema homoseksualnosti, anksioznost i dominantna (preovlađujuća) raspoloženja.

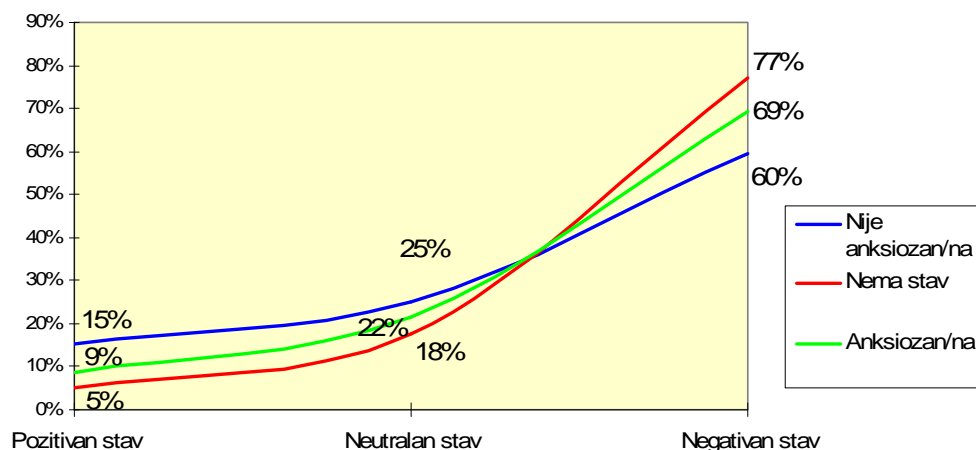
4.1. Anksioznost

Anksioznost se najčešće određuje kao latentni i permanentni osećaj straha, kom se ne može naći jasan i realan uzrok; zbog nejasnog uzroka, anksiozne osobe naknadnom racionalizacijom traže uzroke i njima objašnjavaju svoj strah. Na osnovu toga, rađaju se razne projekcije na objekte koji ih realno ni ne ugrožavaju. Ova „igra“ generiše nove strahove, zatvaranje, nepoverenje prema novom i nepoznatom... Upravo zbog toga, testirano je i da li i na koji način anksioznost utiče na stav prema homoseksualnosti, kao relativno nepoznatoj pojavi, od koje se zazire i prema kojoj postoji veliki broj stereotipa i predrasuda.

⁵ Za indikovanje konformizma korišćene su dve tvrdnje: „Ne volim ljude koji se ponašaju i misle drugačije od većine“ i „Nastojim da se što manje razlikujem od drugih ljudi“; prema ovim tvrdnjama, 19% ispitanika su apsolutni konformisti, 24% su uglavnom konformisti, 19% su „na sredini“, 19% je onih koji su uglavnom nekonformisti, a isto toliko, 19%, onih koji su apsolutni nekonformisti.

Pokazalo se da veza postoji, ali da ona nije statistički tako značajna (koeficijent korelacije je 0,19) kao u slučaju vrednosnih orijentacija. I kod onih koji su anksiozni i koji to nisu, dominira negativan odnos prema homoseksualnosti. Kod anksioznih je taj broj nešto veći (grafik 2), nego kod onih koji nisu anksiozni.

Grafik 2. Anksioznost⁶ i odnos prema homoseksualnosti

Ck 0,19

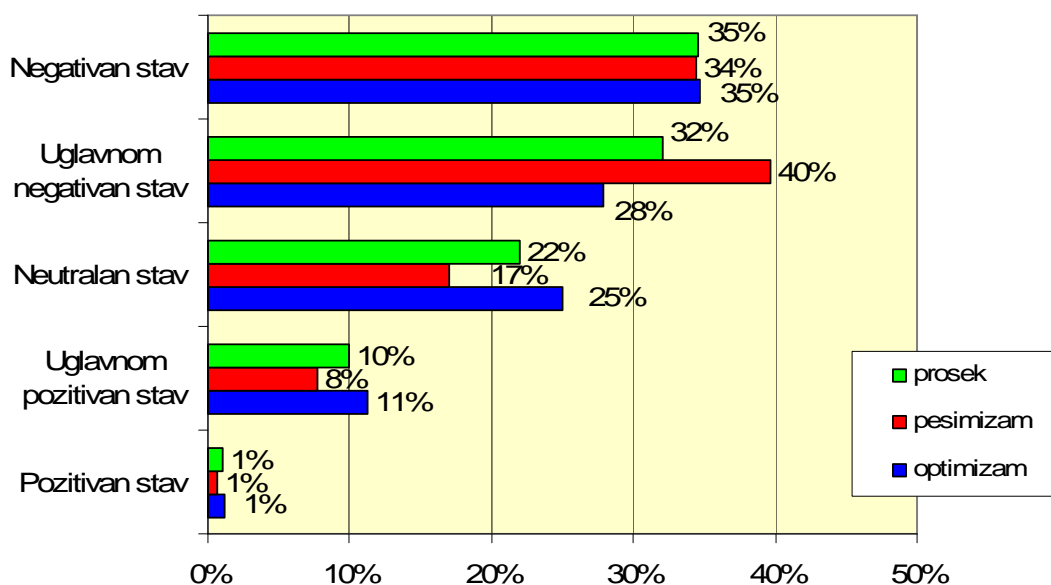
4.2. Dominantna raspoloženja

Više od godinu dana u svojim istraživanjima CeSID nalazi povećanje procenta onih ispitanika koji iskazuju pozitivna, optimistička raspoloženja. U nalazima koje smo dobili u ovom istraživanju taj trend je nastavljen; zabeleženo je da je skoro dve trećine ispitanika (64%) kao dominantno raspoloženje navelo neko od pozitivnih raspoloženja (vera da će biti bolje, nada, optimizam, aktivizam u promenama). Nasuprot njih, 36% ispitanika navelo je neko od negativnih raspoloženja kao dominantno (strah, ravnodušnost, nemoć, bes, gnev) ili je reklo da ne može da oceni koja su to dominantna raspoloženja koja imaju.

Kada je reč o raspoloženjima, postoje značajnije veze između određenih tipova raspoloženja i odnosa prema homoseksualnosti. Kod onih koji iskazuju negativna raspoloženja, procentualno je više onih koji imaju negativan odnos prema homoseksualnosti. U kategoriji onih koji imaju uglavnom pozitivan stav prema homoseksualnosti, znatno je više "optimista", dok je u kategoriji onih koji imaju uglavnom negativan stav prema ovoj pojavi znatno više "pesimista".

⁶ Anksioznost je operacionalizovana kroz tvrdnju „Često osećam neki strah, a ne mogu da nađem pravi razlog za to“. Prema ovoj tvrdnji, onih koji su uglavnom ili veoma anksiozni ima 30%, 46% je onih koji to nisu i 24% onih koji nemaju stav.

Grafik 3. Raspoloženja I odnos prema homoseksualnosti

4.3. Nezadovoljstvo životom

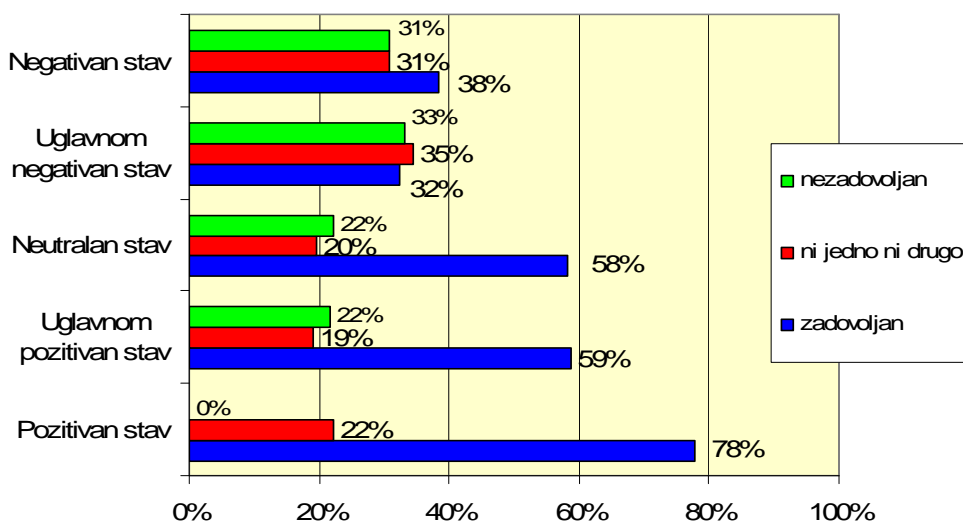
Varijabla kojom je mereno pitanje o nezadovoljstvu ličnim životom ispitanika data je kao negativna tvrdnja. Odbijanje tvrdnje znači da je ispitanik zadovoljan svojim životom, dok slaganje sa njom određuje ispitanika kao osobu koja je nezadovoljna svojim životom. Istraživačko je pravilo da na negativnu tvrdnju odrično odgovara manji procenat ispitanika, nego kada trebaju da se slože sa istom tvrdnjom koja je pozitivno formulisana. Stoga je i procenat onih koji su zadovoljni svojim životom 43%⁷, neutralan odnos ima 28% ispitanika, dok je za procenat viši broj onih koji smatraju da su nezadovoljni svojim životom (29%).

Kao i u drugim ispitivanim temama, postoji visoka korelacija između odnosa prema homoseksualnosti i nezadovoljstva životom. U kategoriji onih koji imaju pozitivan stav prema homoseksualnosti ne postoji ni jedan ispitanik koji je rekao da je nezadovoljan svojim životom. Oni su uglavnom koncentrisani u kategorijama onih koji imaju uglavnom negativan (33%) i vrlo negativan stav (31%) prema homoseksualnosti. Pošto je nezadovoljnih dosta manje od zadovoljnih, jasno je da postoji koncentracija u negativnom odnosu prema homoseksualnosti, tačnije 75% njih ima negativan odnos prema homoseksualnosti. Samo 8% nezadovoljnih ličnim životom ima blago pozitivan odnos prema ovoj pojavi, dok je 17% njih zauzelo neutralan stav.

Sa druge strane, iako postoji generalno negativan odnos prema homoseksualnosti, u kategoriji onih koji su zadovoljni ličnim životom postoji manja koncentracija negativnog odnosa nego kod onih koji su nezadovoljni ličnim životom ili onih koji nisu ni nezadovoljni ni zadovoljni. Od ukupnog broja zadovoljnih ličnim životom (43%), njih 55% ima negativan, a 16% pozitivan odnos prema homoseksualnosti. U odnosu na nezadovoljнике ličnim životom vidi se da je duplo više onih koji imaju pozitivan odnos prema homoseksualnosti.

⁷ U istraživanju gde se nudi pozitivna tvrdnja procenat slaganja sa njom iznosi oko 60%.

Grafik 4. Odnos prema homoseksualnosti i ne/zadovoljstvo ličnim životom

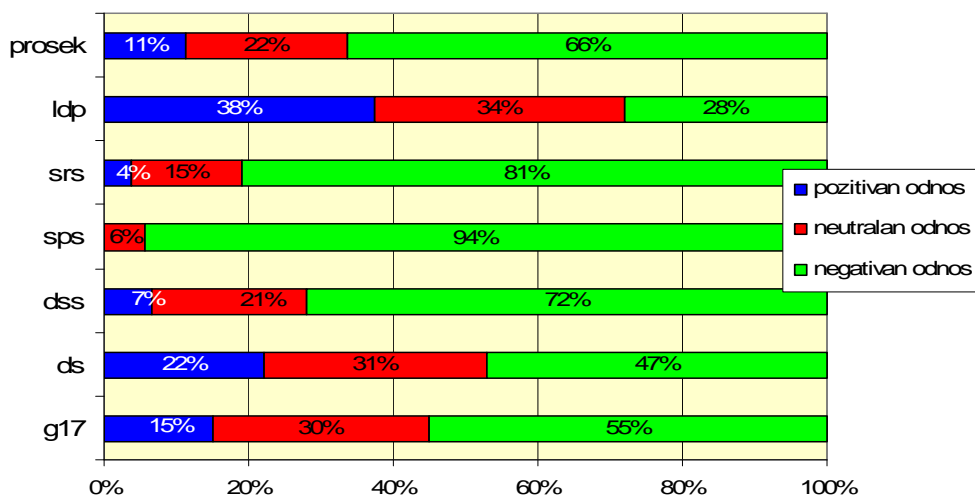

5. Odnos prema političkim strankama i poverenje u institucije

U ovom istraživanju procenat ispitanika koji su naveli da im je neka stranka bliska iznosi 60%, dok broj onih koji su rekli da im nijedna stranka nije bliska iznosi 40%. **Interesantno je da grupa onih kojima ni jedna stranka nije bliska ima negativniji odnos prema homoseksualnosti od partijskih „pristalica“.** Pozitivan odnos prema ovoj pojavi ima svega 9% onih koji nemaju blisku stranku, dok je kod stranačkih pristalica to 13% (prosek iznosi 11%). Sa druge strane, očekivan je porast negativnog odnosa prema homoseksualnosti u kategoriji stranačkih „nepristaša“ i on iznosi 69% (prosek je 67%), što automatski „stranačke pristalice“ dovodi do nivoa od 65%.

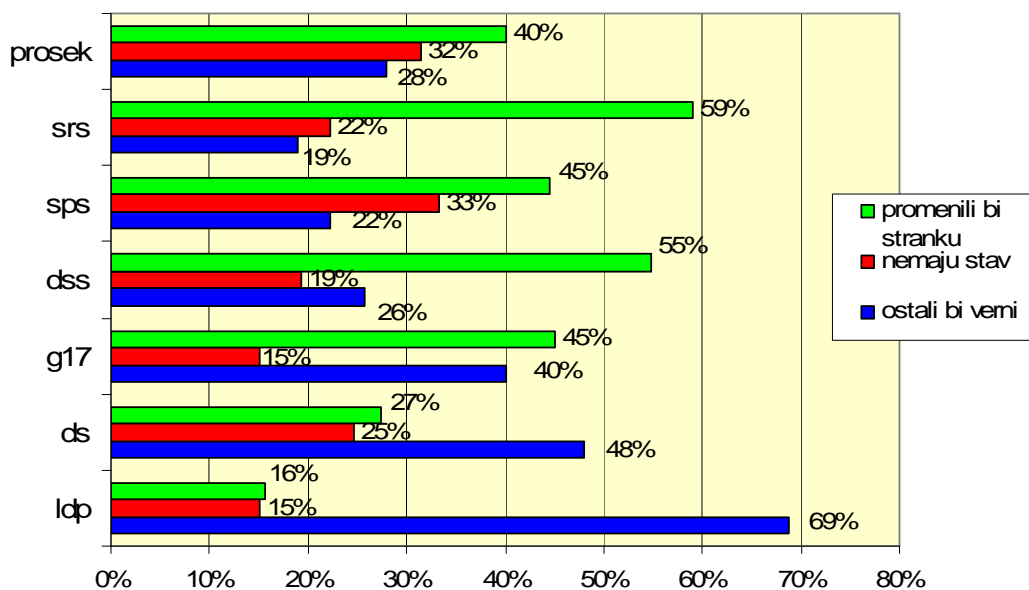
Međutim, kada se odnos prema homoseksualnosti poredi sa pojedinačnom stranačkom pripadnošću, onda dobijamo značajno razlikovanje u skupini „stranačkih pristalica“. Najrigidnije prema ovom pitanju su pristalice SPS, među kojima ne postoji ni jedan ispitanik koji ima pozitivan odnos prema ovoj pojavi, a čak 94% njih ima negativan odnos. Za njima slede pristalice SRS-a (81% negativnog odnosa) i DSS (72% negativnog odnosa). Potom po procentu „homofobije“ slede pristalice G17 (55%) i DS (47%). Kod ovih dveju stranaka postoji i značajan broj pristalica koji imaju pozitivan (15%, odnosno 22%) ili neutralan odnos (30%, odnosno 31%). Jedino je kod pristalica LDP procenat onih koji imaju pozitivan odnos prema ovoj pojavi veći od procenta onih koji imaju negativan odnos (38% na prema 28%).

Grafik 5. Stranačka pripadnost i odnos prema homoseksualnosti

Sa druge strane, želeli smo da vidimo u kojoj meri postoje mogućnosti za afirmativnu akciju prema pravima homoseksualaca koju bi povele političke stranke. Stoga smo pristalice stranaka stavili pred hipotetičku situaciju u kojoj njihova stranka počinje da se javno zalaže za prava homoseksualaca; tražen je odgovor na pitanje kako bi glasači reagovali na to, odnosno da li bi u takvom slučaju prestali da glasaju za svoju stranku.

Grafik 6. Stranačka pripadnost i odnos prema hipotetičkoj afirmativnoj akciji stranke

Očekivano je da "vernost" stranci zavisi od temeljnih vrednosnih opredeljenja ispitanika. Stoga i ne čude frekvencije koje dobijamo kada su u pitanju stranačke pristalice. Interesan je stav pristalica SPS, kod kojih bez obzira ne iskazan negativan stav prema homoseksualnosti, postoji veća mogućnost promene partijskog stava nego kod pristalica SRS-a i DSS-a.

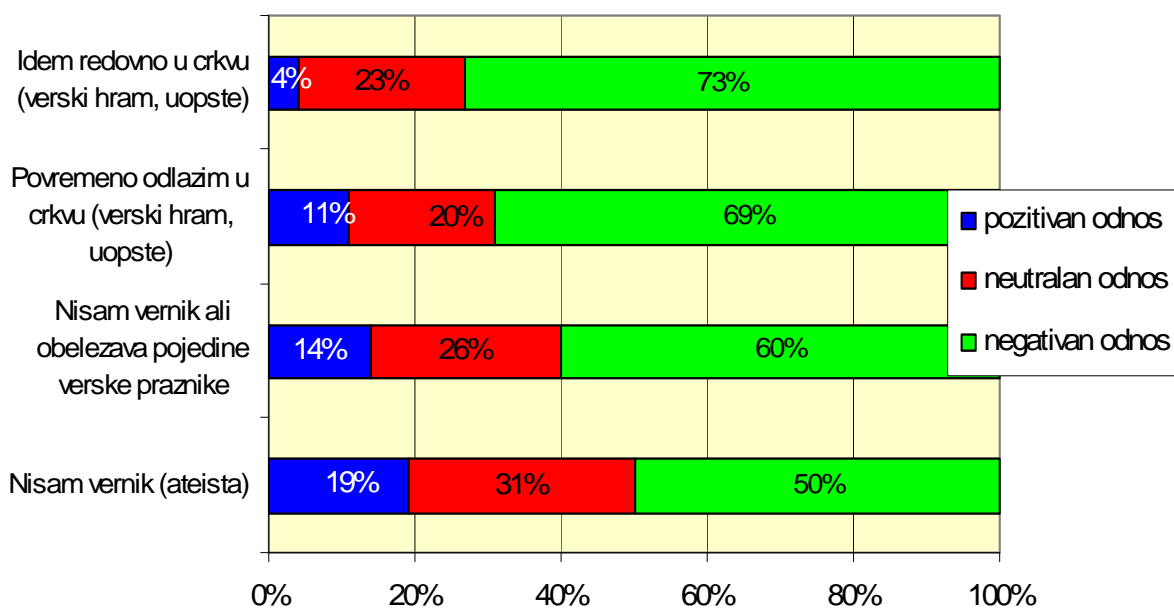
6. Stav prema religiji

U razvijenim zapadnim demokratijama odnos prema homoseksualnosti je prožet odnosom prema religiji. Jasno protivljenje predstavnika dominantnih religija, svakom tipu afirmativne akcije u odnosu na homoseksualnost, u velikoj meri određuje i poziciju vernika. U tom smislu smo se bavili dvema temama - da li kod ateista i vernika postoje značajna razlikovanja prema homoseksualnosti i u kojoj meri je stav crkve važan za vernike, odnosno koliko ga podržavaju.

Odnos prema religiji, odnosno varijablu kojom definišemo odnos ispitanika na liniji ateista i vernik definisali smo kroz pet mogućnosti za koje ispitanik može da se odluči - od toga da nije vernik (ateista) preko različitih tipova odnosa prema crkvi, pa do stalnog prisustva i aktivizma u ovoj instituciji. Kada je u pitanju distribucija odgovora po ovom pitanju dobija se da je 6% ateista, 22% onih koji nisu vernici, ali obeležavaju verske praznike, 58% onih koji povremeno odlaze u crkvu, 13% koji idu redovno i 1% onih koji za sebe kažu da su aktivni u crkvenim i drugim verskim odborima.

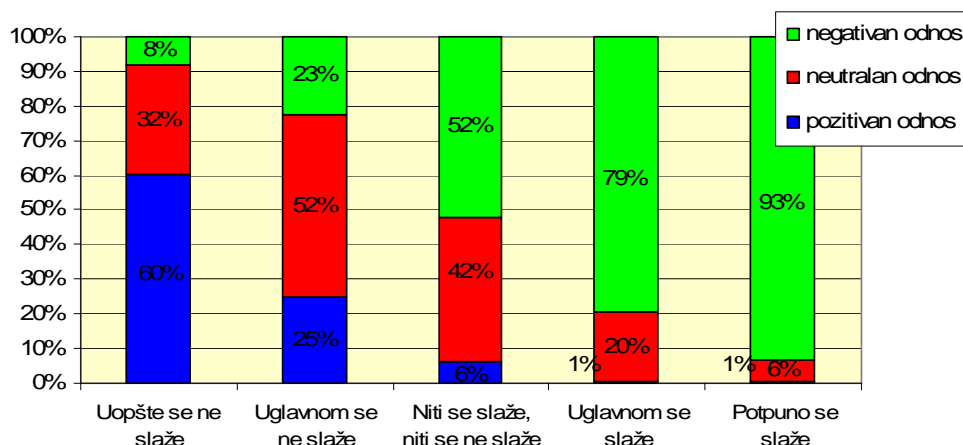
Kada ove podatke ukrstimo sa odnosom prema homoseksualnosti, rezultati koje dobijamo su sasvim očekivani. Kod ateista postoji najviši nivo „razumevanja“ ove pojave (19% ima pozitivan, a 31% neutralan odnos) a kod „čvrstih vernika“ (aktivni u crkvenim i drugim verskim odborima) ne postoji ni jedan ispitanik koji ima pozitivan odnos prema ovoj pojavi (čak 89% njih ima negativan odnos, a samo 11% je neutralnog raspoloženja). Kod tri prelazne alternative, sa jačanjem religioznog identiteta raste i „homofobičnost“.

Grafik 7. Odnose prema religiji i ne/prihvaćenost homoseksualnosti

Stoga je očekivan i sledeći nalaz, u kom postoji visoka korelacija između prihvatanja homoseksualnosti i niske stope razumevanja crkvene politike prema ovom pitanju, odnosno neprihvatanja homoseksualnosti i podrške stavu koji ima crkva po ovom pitanju. Očigledno je da između zvaničnog crkvenog stava po ovom pitanju i onih koji sebe smatraju pripadnicima crkve, postoji visok nivo saglasja.

Grafik 8. Odnos prema politici crkve i stav prema homoseksualnosti

7. Poznavanje homoseksualaca, objašnjenje „porekla“ i reakcije na homoseksualce

Jedno od opšteprihvaćenih stanovišta u društvenoj teoriji i praksi jeste da stereotipi i predrasude nastaju i održavaju se usled manjka informacija i nedovoljnog poznavanja određene pojave. Imajući samo delimične informacije, ljudi dopunjuju ono što nedostaje, često i pogrešnim uverenjima i informacijama, stvarajući time „iskrivljene“ stavove, koji su u stvari stereotipi.

Slična stvar je i sa takozvanim tabu temama, kao što je homoseksualnost. Nepoznavanjem suštine, porekla i potrebe za društvenom prihvaćenošću ove pojave rađaju se brojni negativni stereotipi; njih je moguće ublažiti ne samo posedovanjem informacija o tome šta u stvari jeste homoseksualnost, već i poznavanjem osoba koje su homoseksualci. Uviđanjem da su i oni ljudi kao i svi drugi i da ova vrsta sklonosti uopšte ne mora ni na koji način da utiče na druge društvene interakcije, ublažava se negativna oštrica prema ovoj grupi ljudi. Podaci u tabeli 7. govore o tome da među onima koji ne poznaju ni jednu osobu koja je homoseksualac⁸ nema nikog ko o takvim osobama ima pozitivan stav! Sa druge strane, oni koji poznaju homoseksualce, posebno koji imaju lična poznanstva, imaju znatno pozitivniji stav. Na primer, među onima koji dobro poznaju osobe homoseksualnih sklonosti, gotovo polovina (45%) ima uglavnom ili potpuno pozitivan stav prema homoseksualnosti kao pojavi, a svega 26% negativan, što je znatno manje i od proseka.

Tabela 6. Poznavanje homoseksualaca i stav prema homoseksualnosti (u %)

	Ne poznajem ni jednu takvu osobu	Znam ko su te osobe, ali ih ne poznajem lično	Znam takve osobe i poznajem ih dobro	Prosek
Pozitivan stav	0	1	6	1
Uglavnom pozitivan stav	6	14	39	10
Neutralan stav	19	37	29	22
Uglavnom negativan stav	35	29	14	32
Negativan stav	40	19	12	35
Ukupno	100	100	100	100

Ck 0,39

⁸ Frekvencije na pitanje „Da li poznajete nekog ko je homoseksualac?“ bile su sledeće: ne poznaje - 76%, zna ko su, ali ih ne zna lično - 16%, poznaje lično - 9%.

Kako građani u Srbiji tumače poreklo homoseksualnosti i u kakvoj je to vezi sa odnosom prema homoseksualnosti? Najpre, da je to **stvar prirode smatra 42% ispitanika, da je to uticaj sredine misli 15%, da je stvar pomodarstva 7%, dok 36% nije znalo da odgovori na ovo pitanje**. I ovde se potvrđuje da oni koji ne razmišljaju o poreklu homoseksualnosti (verovatno to i ne žele), odnosno imaju „manjak informacija“ ujedno imaju vrlo negativan stav prema homoseksualnosti; od njih negativniji stav imaju samo oni koji homoseksualnost smatraju produktom „duha vremena“, odnosno pomodarstvom. Kod onih koji imaju najtrezveniji stav o poreklu homoseksualnosti (ma koliko i taj stav bio pojednostavljen), dominira neutralan vrednosni stav prema ovoj pojavi. Među njima je nešto više od proseka onih koji ipak imaju pozitivan stav prema homoseksualnosti (21%); ipak, objašnjenje porekla (barem operacionalizovano na ovaj način) u manjoj je statističkoj vezi nego kada je reč o vrednosnim orijentacijama.

Tabela 7. Objašnjenje porekla i stav prema homoseksualnosti (u %)

	To je stvar prirode i pojedinac na to ne utiče	To je uticaj sredine u kojoj neko živi i odrasta	To je samo pomodarstvo i ništa više	Ne zna, nema stav	Prosek
Pozitivan stav	2	1	0	0	1
Uglavnom pozitivan stav	19	7	0	3	10
Neutralan stav	30	18	11	18	22
Uglavnom negativan stav	28	34	39	34	32
Negativan stav	21	40	50	45	35
Ukupno	100	100	100	100	100

Ck 0,35

Kao što je i očekivano, izuzetno visoka korelacija je pronađena između odnosa prema homoseksualnosti i moguće reakcije na saznanje da je osoba iz bliske okoline homoseksualac. Različite reakcije su direktna posledica određenog formiranog stava prema homoseksualcima; oni koji imaju pozitivan stav, podržaće takve osobe i obrnuto. Naravno, i ovde je pitanje broja onih koji imaju pozitivan stav, a kojih je znatno manje od onih koji imaju negativan stav; velika disproporcija između ove dve grupe nikako ne ohrabruje homoseksualce da očekuju podršku od svoje okoline.

Tabela 8. Odnos reakcije na saznanje da je bliska osoba homoseksualac i stav prema homoseksualnosti (u %)

	Podržao/la bih takvu osobu	Pravio/la se ako da se ništa ne događa	Pokušao/la da ga ubedim da je to pogrešno	Prekinuo/la bih kontak sa takvom osobom	Ne zna	Prosek
Pozitivan stav	7	2	0	0	0	1
Uglavnom pozitivan stav	61	13	4	1	3	10
Neutralan stav	26	39	19	5	22	22
Uglavnom negativan stav	6	34	33	25	42	32
Negativan stav	0	12	44	69	33	35
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Ck 0,59

8. Socijalna distanca prema homoseksualcima

Odnos prema homoseksualnosti je meren kroz različite vrednosne dimenzije, ali najvidljiviji parametar odnosa čini ispitivanje socijalne distance prema ovoj pojavi, odnosno pojedincima koji su njeni „nosioci“. Korišćeno je osam različitih vrsta odnosa na osnovu kojih je ispitivana socijalna distanca prema osobama koje su homoseksualci. U tabeli je dat prikaz svih osam ponuđenih nivoa socijalne interakcije, kao i distribucija odgovora ispitanika. Krenulo se od najšireg nivoa socijalne interakcije (sunarodnik, odnosno stanovnik iste države), preko radnih odnosa (saradnik ili šef na poslu), pa sve do bliskih socijalnih kontakata (druženje i srodstvo).

Samo kada je u pitanju prihvatanje osoba homoseksualnih sklonosti za **sunarodnike** i **sugrađane** postoji socijalna prihvatljivost. U prvom slučaju (sunarodnik) prihvatljivost ovog socijalnog aranžmana u opštoj populaciji je dvostruko veća nego neprihvatljivost, dok je već sledeći nivo intenzivnije socijalne interakcije (sugrađanin, komšija) mnogo manje prihvatljiv (47% prihvatljivost i 38% neprihvatljivost ovog tipa socijalne komunikacije). Odgovori na sve ostale ponuđene tipove socijalne interakcije govore da postoji vrlo visok nivo socijalne distance prema osobama homoseksualnih sklonosti. Tako je u radnoj sredini nepoželjno iskazivanje homoseksualnih sklonosti, jer skoro polovina ispitanika (47%) ne bi želela da ima kolegu na poslu koja ima takve sklonosti, dok 56% ne bi želelo da imaju šefa takvih sklonosti.

Što su ponuđeni nivoi socijalne interakcije bliskiji ispitanicima, to postoji veći stepen odbijanja, odnosno socijalna distanca je veća. Tako je druženje i posećivanje sa osobama homoseksualnih sklonosti prihvatljivo za petinu građana, dok je dve trećine ispitanika izjavilo da ne bi želelo da ima ovakav tip socijalnih kontakata. Srodstvo sa osobama homoseksualne orijentacije ne bi želelo da ima 70% ispitanika, dok za manje od petine (17%) to nije nikakav problem. Najveća distanca prema homoseksualnosti je iskazana kroz činjenicu da tri četvrtine ispitanika ne bi želelo da osobe homoseksualnih sklonosti budu vaspitači ili nastavnici njihovoj deci, dok je za samo 14% ispitanika to prihvatljiv socijalni aranžman.

Tabela 9. Socijalna distanca prema osobama homoseksualnih sklonosti (u %)

Da li biste imali nešto protiv da osoba homoseksualnih sklonosti...	Ne želi, ne bi voleo/la	Nema ništa protiv toga	Ne zna, nema stav	Ukupno
...bude vaspitač/nastavnik Vašoj deci	75	14	11	100
...da budete u srodstvu	70	17	13	100
...da se s njim družite i posećujete	64	24	12	100
...da ima rukovodeći položaj u Vašoj državi	61	23	16	100
...da Vam bude šef na poslu	56	30	14	100
...da Vam bude saradnik na poslu	47	38	15	100
...da Vam bude komšija ili sugrađanin	38	47	15	100
...da živi u Vašoj državi, da Vam je sunarodnik	26	52	22	100

9. Obeležja skupina koje ne/prihvataju homoseksualnost

Pokušaćemo da ukažemo na neka demografska obeležja i navike koje imaju grupe ispitanika koje ne/prihvataju homoseksualnost. Navođenje karakteristika određenih grupa treba shvatiti kao pokušaj uspostavljanja „idealnih“ tipova. To pre svega znači, da će se pojedina obeležja koja preovlađuju uzimati kao dominantna i na osnovu njih praviti karakterizacija. Uzmimo, na primer, obrazovanje – zaključak je da su obrazovaniji manje homofobični, a neobrazovani više. To ne znači da i među obrazovanimima nema onih koji nisu homofobični, ali ih je procentualno mnogo manje u grupi onih koji su nižeg obrazovanja, nego što je to slučaj u strukturi onih koji su obrazovaniji. Izdajavamo tri grupe koje karakterišu sledeći elementi:

1. Jedina grupa koja ima preovlađujuće pozitivan odnos prema homoseksualnosti ima sledeće karakteristike: u znatno većoj meri radi se o ženama; u pitanju su osobe mlađe ili srednje starosne dobi (kategorija 15-39 godina); one imaju najmanje završenu srednju školu, a po zanimanju su

učenici, službenici ili stručnjaci. Prema nivou primanja pripadaju višim srednjim slojevima u socijalnoj hijerarhiji.

Višestruko više od proseka su korisnici Interneta. Redovno čitaju dnevne novine i u njihovim rukama su pre svega dnevne novine Danas (skoro svi čitaoci ovih novina dolaze iz ove kategorije), potom slede Politika i Press. Redovno gledaju televizijski program, a kuće u koje imaju najveće poverenje i najčešće gledaju su B92 i TV Foks.

2. Sledeću grupu odlikuje negativan i neutralan odnos prema homoseksualnosti. U ovoj grupi su u nešto većoj meri zastupljeni muškarci od žena. Radi se o osobama koje su srednje starosne dobi (između 30-49 godina), a kada je u pitanju nivo njihovog obrazovanja radi se o kvalifikovanim radnicima, onima sa srednjom školom, ali i značajan deo onih koji imaju završenu višu školu ili fakultet. Po zanimanju su to kvalifikovani radnici, službenici i stručnjaci. U socijalnoj hijerarhiji pripadaju srednjim i donjim srednjim slojevima društva.

Za razliku od prve skupine, oni u manjoj meri koriste Internet, ali se za njih ne može reći da ne koriste ovu tehnologiju. Takođe manje od prve grupe čitaju novine, a najčitaniji dnevnik su Blic, Politika i Press. Televizija je njihov omiljeni medij i najveću gledanost u ovoj skupini ima televizija Pink.

3. Treću grupu karakteriše izrazito negativan odnos prema pojavi homoseksualnosti. Ovoj grupi u istoj meri pripadaju osobe i ženskog i muškog pola. U starosnoj strukturi predominantno su zastupljeni oni iz starijih starosnih grupa (50 i više godina), mada nije zanemarljivo ni učešće ostalih starosnih skupina. Zajedničko obeležje za čitavu grupu je nizak nivo obrazovanja, najčešće osnovna škola ili škola za radnička zanimanja. Po zanimanju su tu pre svega poljoprivrednici, nekvalifikovani radnici, odnosno domaćice (kada su u pitanju žene). Prema njihovim izjavama o primanjima možemo ih svrstati u donje slojeve socijalne piramide društva.

Internet je stvar sa kojom se još nisu upoznali, a kamo li je koristili. Vrlo retko čitaju dnevne novine, a ukoliko to i rade omiljeni dnevnik su im Večernje novosti i Kurir. Televizija je njihov omiljeni medij, a najgledanije TV stanice su pre svega državna televizija i TV Pink.

Tabela 11. Karakteristike skupina i njihov odnos prema homoseksualnosti

	Pozitivan i neutralan	Negativan i neutralan	Negativan
Pol	Više žena nego muškaraca	Više muškaraca nego žena	Jednako i žene i muškarci
Obrazovanje	Od srednje škole do fakulteta	Radničke škole i srednja škola	Osnovna i bez osnovne škole
Starost	Mlađi	Srednja dob	Stariji
Zanimanje	Stručnjaci i službenici	Kvalifikovani radnici i tehničari	Radnici, poljoprivrednici i domaćice
Socijalni status	Viša srednja klasa	Srednja i niža srednja klasa	Niža klasa
Internet	Često	Ponekad	Nikada
Dnevne novine	Redovno (Danas, Politika)	Ponekad (Blic, Press)	Retko (Več. Novosti, Kurir)
Televizije	B92 I Foks	Pink	RTS I Pink

IZVEŠTAJ SA DUBINSKIH INTERVJUA

Stav donosilaca odluka i kreatora javnog mnjenja prema pitanju zaštite prava seksualnih manjina

U identifikovanju stavova donosilaca društvenih i političkih odluka, istraživački napori bili su usmereni, pre svega, na **političke stranke**, kao organizacije koje zastupaju (između ostalog) i određene poglede na svet. Političke stranke su organizacije koje dolaskom na vlast „pretaču“ svoje poglede na svet (odnosno svoje ideologije i programe) u konkretne praktične politike, pa su stoga one nezaobilazni akter sa kojim se mora računati u procesu rešavanja određenih problema i pitanja. Dolaskom na vlast, stranke u svoje ruke uzimaju poluge i instrumente uz pomoć kojih postaju moćni subjekti (nekada i previše moćni), sposobni da čak i sudbinski utiču na pojedince, grupe, njihove interese, potrebe i probleme. Partije su u svim višestranačkim, savremenim demokratijama glavni „posrednik“ suvereniteta od građana ka vlasti i Srbija ni u čemu ne odstupa od toga, čak naprotiv. Opšti je stav naučnog i javnog mnjenja da se Srbija može po mnogim parametrima svrstati u partokratije, odnosno u kojima vladaju partije; time postaje još važnije identifikovanje stavova političkih stranaka prema određenim pitanjima, jer su one te koje u pravom smislu reči „žare i pale“ u društvenim i političkim procesima.

Razućen partijski spektar Srbije ostavlja širok prostor za istraživanje odnosa političkih stranka (njihovih ideologija i vrednosnih usmerenja) prema pitanjima prava manjina uopšte, a posebno seksualnih manjina. Svako ko se barem malo interesuje za političke platforme naših političkih stranaka, može posredno i načelno da nasluti kakav je stav različitih političkih stranaka prema ovom pitanju. Stoga su intervjui koji su rađeni, sa jedne strane, bili propitivanje i potvrđivanje hipoteza koje već postoje, a sa druge, utvrđivanje i toga da li naše ključne političke stranke uopšte i imaju određeni stav prema pitanju zaštite jedne od manjinskih grupa koje postoje.

Osim sa političkim strankama, načinjen je i pokušaj identifikovanja stava predstavnika određenih **državnih institucija** prema ovom pitanju. Međutim, ostalo se samo na pokušaju. Prvo, kao donosioci i „sprovodioci“ odluka u tim institucijama sede (opet) predstavnici određenih političkih stranaka, koji nemaju da kažu više od onoga o čemu govore njihove kolege koji nose iste partijske boje. Drugi, aktuelni politički trenutak, pad Vlade i druge situacije naše (permanentne) krize, „onemogućile“ su predstavnike institucija da jednoj nevladinoj organizaciji izađu u susret i kažu šta imaju (ako uopšte i imaju!) o pitanju seksualnih manjina. Ovo, međutim, ne treba shvatiti kao situaciju u kojoj smo ostali uskraćeni sa određene informacije, jer te informacije ili već znamo iz odgovora drugih sagovornika, ili iz onoga što kao pravni okvir usmerava delovanje državnih institucija i na koji su se oni često pozivali u svom izbegavanju direktnog razgovora („nemamo šta da kažemo što već nije definisano našim aktima i normama“).

Ovaj izveštaj sadrži izvode i intepretacije intervjua koji su rađeni u toku marta meseca ove godine sa predstavnicima sedam parlamentarnih političkih stranaka (SRS, DS, DSS, NS, LDP, SPS i G17 Plus). Intervjui su rađeni sa predstavnicima ovih stranaka na nacionalnom nivou, kao i sa predstavnicima lokalnih odbora ovih stranaka u dve opštine u Srbiji (Pančevu i Zaječaru). Ovaj način rada omogućava jasnije sagledavanje politike stranke, eventualne razlike i odstupanja koja postoje u različitim nivoima organizacije stranaka, kao i razlike u samom poznavanju određene tematike (i poznavanja stava stranke, između ostalog!).

Razgovori su vođeni na osnovu vodiča koji je imao šest celina:

- 1) Uvodna celina odnosila se na uvrđivanje postojanja politike stranaka prema pitanju zaštite prava svih manjina;
- 2) Utvrđivanje postojanja politike prava seksualnih manjina;
- 3) Uvrđivanje elemenata politike prema pravima seksualnih manjina, ukoliko postoji, odnosno razloga za njeno nepostojanje;
- 4) Identifikovanje (ne)postojanja svesti i stava o ugroženosti prava seksualnih manjina, uzroka i posledica te ugroženosti;
- 5) Stav prema protektivnim i afirmativnim akcijama države prema seksualnim manjinama (zaštiti od nasilja, donošenje posebnih akata itd.);
- 6) Stav prema promociji prava seksualnih manjina

Izveštaji po pojedinačnim strankama pratiće pomenutu strukturu vodiča po kojima su vođeni razgovori.

Planirano je da se sprovede ukupno 30 dubinskih intervjuja:

- sa predstavnicima sedam palamentarnih stranaka (DS, DSS, SRS, SPS, LDP, NS i G 17 Plus) na dva nivoa (centralnom i loklanom) planirano je ukupno 21 intervju (tri puta po sedam intervjuja – Beograd, Pančevo i Zaječar);

- još devet intervjuja je planirano i u sledećim institucijama: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde i Ministarstvo za rad i socijalnu politiku.

Realizovano je ukupno 13 intervjuja i svi su bili sa predstavnicima političkih stranaka. Ni sa jednom od stranaka (sem sa Srpskom radikalnom strankom) nije bilo manje od dva intervjuja, tako da su predstavljeni nalazi koji se odnose na svih sedam političkih stranaka.

Intervjui nisu urađeni u institucijama iz nekoliko razloga: u Ministarstvu unutrašnjih poslova su rekli da nemaju osobe koje bi na tu temu razgovarale sa saradnicima CeSID-a; Ministarstvo za rad i socijalnu politiku je izrazilo spremnost, ali nadležni usled obaveza nisu imali dovoljno vremena, dok je u Ministarstvu pravde urađen jedan intervju, ali odgovori nisu bili relevantni sa stanovišta istraživanja.

1. SRPSKA RADIKALNA STRANKA

Predstavnici stranke koja ima status najjače i po broju poslanika u aktuelnom sazivu parlamenta najbrojnije stranke, iz različitih razloga slabije saraduju (ili uopšte ne saraduju) sa predstavnicima nevladinih organizacija u pogledu bilo kojih pitanja. To je bio slučaj i ovoga puta, jer se do predstavnika radikala uspelo doći jedino na nivou opštinskog odbora u Zaječaru. Sagovornik je bio predsednik opštinskog odbora u Zaječaru, Jovica Mihailović.

Na ovom nivou (a nema razloga da se misli da je na nekom drugom drugačije) utvrđeno je nekoliko stvari:

1. nespremnost na razgovor o temi zaštite prava seksualnih manjina
 2. postojanje negativnog stava prema pitanju (posebne) zaštite prava seksualnih manjina
 3. prikrivanje stava opštim floskulama i frazama, koje jesu „politički korektne“, ali ne govore mnogo o suštini stvari.
-
- 1) „SRS ima jasno profilisanu politiku zaštite manjinskih grupa, a to se pre svega odnosi na **nacionalne** manjine“. Već iz ovog odgovora se može videti da su manjine u percepciji predstavnika radikala uglavnom shvaćene **samo** kao nacionalne manjine.
 - 2) Ne postoji nikakav politički program zaštite prava seksualnih manjina, a argument za to je da „ozbiljna stranka nacionalne orijentacije“ tu vrstu politike ne treba ni da ima, odnosno da ima potpuno drugačije prioritete. Među tim prioritetima su, po rečima sagovornika, porodica i nacija, ali ne i manjine.
 - 3) S obzirom da ne postoji politika zaštite prava seksualnih manjina, nema ni odgovora na ovo pitanje; nije se dobio ni odgovor zašto takve politike nema. Nema jasnog odgovora ni na pitanje o tome da li postoji ugroženost seksualnih manjina!
 - 4) „Država je dužna da štiti sve, pa i te grupe, u meri koja bi garantovala njihovu i svačiju bezbednost, isto kao i za druge skupove i manifestacije. Nikakva posebna zaštita, jer oni za nas nisu posebni, naprotiv, smatramo da država treba da preduzme korake za njihovo lečenje.“ Ovaj citat dovoljno govori o tome na koji način država treba da „postupa“ po pitanju „prava“ seksualnih manjina!
 - 5) Kao i mnoge druge stvari, i pitanja prava seksualnih manjina predstavnik SRS-a vidi kao priču „nametnutu spolja“, koja je našla plodno tlo u našim nevladinim organizacijama.

2. DEMOKRATSKA STRANKA

Intervjui sa predstavnicima Demokratske stranke rađeni su u Beogradu i Pančevu. Sagovornice su bile portparolka Demokratske stranke, Jelena Marković i Vesna Martinović, predsednica opštinskog odbora u Pančevu.

Ono što se može zaključiti iz razgovora sa predstavnicama Demokratske stranke jeste da postoji senzibilitet za pitanja seksualnih manjina, ali da postoji ograda od intenzivnijeg zalaganja za ovu vrstu angažovanja koja se, po rečima sagovornica, sastoji **ne** od njihove nespremnosti, već od „nespremnosti društva da prihvati ovakvu vrstu pojava“.

- 1) Demokratska stranka ima razvijene strategije i akte koji govore o zaštiti prava manjina uopšte. Osim Programa i Statuta, zaštita prava manjina operacionalizuje se i kroz druge vidove organizovanja unutar stranke, kao što su Savet za pomoć i zaštitu osoba sa invaliditetom i Savet za nacionalne manjine. Sagovornice su istakle da je zaštita prava zapostavljenih i diskriminiranih društvenih grupa jedan od osnovnih idejnih i praktičnih elemenata politike ove stranke.
- 2) Stranka nema poseban dokument kojim se operacionalizuje politika prema seksualnim manjinama.
- 3) Nepostojanje posebne politike obrazloženo je time da je prioritet stranke u zaštiti manjinskih grupa dat pre svega onim grupama koje čine veći udeo u populaciji. Uprkos tome, DS se zalaže za uvođenje antidiskriminatornog zakona koji bi u velikoj meri „pokrio“ probleme populacije seksualnih manjina.
- 4) Predstavnice DS-a smatraju da seksualne manjine u našem društvu nisu ugrožene, ali da jesu diskriminirane. One smatraju da samim tim što postoji diskriminacija u društvu, postoji i širok prostor za društvenu akciju protiv diskriminacije. To ne bi trebalo da bude zadatak samo nevladinog sektora, civilnog društva i političkih stranaka, već i državnih institucija. Diskriminacija nije organizovana, niti „dirigovana“, već se nalazi više u domenu neformalnih društvenih kontakata. Sama činjenica da postoje društvene predrasude i da ljudi koji pripadaju seksualnim manjinama žive „polutajnim životom“ ukazuje na određeno postojanje diskriminacije.
- 5) Predstavnice Demokratske stranke smatraju da država treba da preduzme i afirmativne i protektivne delatnosti prema politici zaštite prava seksualnih manjina. Najpre, tu je zalaganje za donošenje antidiskriminatornog zakona i zalaganje za poštovanje već postojećih zakona u kojima se delimično sankcioniše diskriminacija. Dalje, smatra se da država treba da pomaže i „senzibilisanju“ javnog mnjenja, kroz pomoć civilnom sektoru, koji treba da radi na promociji prava seksualnih manjina. Kada je reč o fizičkoj zaštiti npr. skupova i gej parada, stav je da, ukoliko bi se oni održavali, mere zaštite treba da budu veće od uobičajenih. Međutim, iskazana je sumnja u to da je naše društvo spremno da prihvati takvu vrstu događaja i da bi njegovo organizovanje imalo kontraefekte.
- 6) Kada je reč o stavu prema aktivnoj promociji prava seksualnih manjina, jedna od sagovornica je napravila poređenje sa promocijom prava žena – promocija prava žena definitivno je poboljšala njihov položaj u meri u kojoj se danas žene doživljavaju kao ravnopravne u, na primer, javnom životu. Kroz tu analogiju, smatra se da je potrebno govoriti i o pravima seksualnih manjina, jer se na taj način vremenom vrši promena stava javnog mnjenja prema ovom pitanju, što je neophodno za sprečavanje diskriminacije. Stav ove stranke je da, ukoliko želimo da se nazovemo normalnom, demokratskom državom i društvom, moramo vremenom da prihvatimo i postojanje i prava seksualnih manjina. „Ova tema bi trebalo da bude nešto oko čega ne bi trebalo ni da se raspravlja, da bude sastavni deo naših života, da to ne bude toliko neuobičajno, već da bude tretirano kao normalna stvar, da ne postoji potreba naročitog isticanja potrebe.“

3. DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE

Demokratska stranka Srbije ima protivrečne stavove u pogledu zaštite prava manjina; protivrečnost se ogleda kako u nejasnim stavovima i odgovorima na pojedinačna pitanja, tako i u odstupanju u odgovorima predstavnika na centralnom i lokalnom nivou. Protivrečnost govori i o tome da ne postoji ni razmišljanje na ovu temu, a kamo li posebna politika ili jasan stav (pozitivan ili negativan) po pitanju zaštite prava seksualnih manjina.

Sagovornici iz DSS-a bili su Milica Vojić Marković, narodna poslanica i Jovan Penčić, predsednik Opštinskog odbora DSS-a iz Zaječara.

- 1) Predstavnici ove stranke smatraju da akti Republike Srbije (pre svega, Ustav) daju dovoljan i jasan okvir za zaštitu svih manjinskih prava i da se oni, kao politička stranka, kreću u tom okviru. Ipak, u poslednje vreme, barem ad hoc, stranka počinje da se bavi intenzivnije promocijom manjinskih prava. Kao primer, navodi se kampanja za parlamentarne izbore 2007. godine, koja je u sebi imala elemente promocije i zalaganja za manjinska prava. Principi te promocije su: opšta ravnopravnost za manjinske grupe, mogućnost korišćenja pisma, kao i sva druga prava koja pripadaju svim građanima Srbije.
- 2) Stranka nema nikakvu posebnu politiku koja se odnosi na prava seksualnih manjina.
- 3) Razlog za nepostojanje ove vrste politike sagovornici su iskazali na dva načina, u kojima se ogleda izuzetno velika razlika u stavu. S obzirom na to da ne postoji stav stranke po ovom pitanju, može se zaključiti i da je stav prema pravima seksualnih manjina više stav pojedinaca, nego što je stav organizacije. Sagovornica je kao razlog za nepostojanje politike prema seksualnim manjinama navela to što je DSS „konzervativna stranka“, koja smatra da pitanja seksualnih sloboda moraju ostati u domenu privatnog i da nikako sa time ne treba izlaziti u javnost! Sa druge strane, sagovornik iz Zaječara bio je mnogo oštriji, jer smatra da ne treba imati politiku prema onima kojima treba lečenje, a ne zaštita!
- 4) Ispitanici ne smatraju da su seksualne manjine u našoj zemlji ugrožene; „priznaje“ se da naše društvo ima problem sa manjkom tolerancije na različitost, ali to je očekivano i tu država ne može da učini mnogo toga. Manjak tolerancije se, opet, opravdava društvenim dešavanjima, konfliktima i traumama koje su doživljavali svi koji žive na ovim prostorima. Sve to se kumuliralo i ispoljava kao netolerancija prema različitostima, pa i seksualnim manjinama. U ekstremnijem slučaju, odnosno u razgovoru sa predstavnikom lokalnog ogranka ove stranke, konstatovalo se da ne samo da su seksualne manjine ugrožene, već naprotiv – svojim nastupom, ponašanjem i pre naglašavanjem nečega što treba da ostane u domenu privatnog ugožavaju većinu!
- 5) Kao što je rečeno u odgovoru na prethodnu celinu, ispitanici smatraju da država ne može da uradi mnogo toga po pitanju seksualnih manjina, a što već ne čini po pitanju drugih manjinskih ili marginalizovanih grupa. Postojeća zakonska regulativa je sasvim dovoljna, diskriminacija je regulisana brojnim zakonima i nema potrebe za donošenjem nekog posebnog akta koji bi se bavio zaštitom prava seksualnih manjina. Razlog za to je i brojnost seksualnih manjina, koja je po rečima ispitanika, minimalna, te prema tome ne zaslužuje neke posebne napore države. Sagovornici smatraju da ne treba organizovati nikakve javne skupove osoba manjinskog seksualnog opredeljenja, jer se time oni još više ugrožavaju i stavljaju na udar većine; ipak, ako bi takih skupova bilo, država ne treba da pruža jače mere zaštite u odnosu na one koji postoje za bilo koje druge vrste skupova.
- 6) Ne postoji nikakva potreba za javnom promocijom prava seksualnih manjina, jer kao što je rečeno, to treba da ostane u domenu privatnog.

4. NOVA SRBIJA

Stav predstavnika ove stranke prema pitanjima prava seksualnih manjina veoma je negativan. Ova tema se tretira kao nametnuta, problemi izmišljeni, a javno ispoljavanje seksualnog opredeljenja nedopustivo! Razmišljanje o ovoj temi tretira se kao gubljenje vremena i zamaglivanje očiju javnosti od „realnih“ problema koje naše društvo ima.

Sagovornici ispred Nove Srbije bili su predsednici opštinskih odbora Pančeva (Miloš Đorđević) i Zaječara (Saša Dimitrijević).

- 1) Stranka se deklarativno zalaže za ravnopravnost svih manjinskih grupa, iako o tome ne postoji poseban dokument, niti politika. Inače, kada se pomenu manjine, i kod predstavnika ove stranke kao i u slučaju većine drugih, prvo se misli na nacionalne manjine, ne i neke druge!
- 2) Ne postoji nikakva politika (a moglo bi se reći ni stav koji bi trebalo da bude osnov politike!) prema pitanju seksualnih manjina. One se čak doživljavaju kao pretnja „zdravom“ društvu, element narušavanja porodice kao osnove društva i pojava koja narušava javni moral.
- 3) Nije se mogao dobiti jasan odgovor na pitanje zašto ne postoji politika zaštite manjina, mada se posredno do odgovora može doći; u pogledu ove stranke, biće dobro ako se ne donese dokument ili politika protiv prava seksualnih manjina!
- 4) Seksualne manjine ne prihvata ni njihova porodica, a kamo li neko drugi. Oni uopšte nisu ugroženi, već naprotiv, ugrožavaju „organsko“ shvatanje društva koje neguju predstavnici ove stranke - društva kao proširene porodice koja se reprodukuje u heteroseksualnim brakovima i odnosima i koje ugrožava svaki drugi oblik seksualnog ponašanja. S tim u vezi, postoji oštro protivljenje uspostavljanju gay brakova ili usvajanja dece od strane gay parova. To se shvata kao atak na reprodukciju društva i atak koji treba čak sankcionisati, a ne dozvoljavati.
- 5) Država apsolutno ne treba da troši vreme i energiju na posvećivanje pažnje pravima seksualnih manjina! Naša država ne može da se izbori ni sa važnijim i većim problemima, koji su mnogo „realniji“, a kamoli da treba da se bavi nečim što je nametnuto i što u stvari nije problem! Ovakav stav govori o činjenici da se priznaje postojanje drugačijeg seksualnog opredeljenja, ali da to opredeljenje nikako ne treba da dobije „javno priznanje“.
- 6) U skladu sa prethodnim, ne treba javno promovisati nešto što ugrožava „zdravu“ reprodukciju porodice i društva. Mogu postojati klubovi gde se takvi pojedinci okupljaju, ali oni ne treba da izađu na ulicu i da to javno govore, jer im onda niko ne može garantovati bezbednost. Kao floskula se provukao stav da policija treba da štiti sve građane, ali iza toga stoji stav da javnih skupova osoba drugačijeg seksualnog opredeljenja ne treba da bude.
Uspostavljanje i promocija prava seksualnih manjina nikako nije međunarodni standard koji moramo da poštujemo, već više trend koji se želi prikazati kao standard. Glavni promoteri takvog stava su, prema mišljenju sagovornika, nevladine organizacije, koje imaju svoje interese za to.

5. LIBERALNO DEMOKRATSKA PARTIJA

Kao što se i očekivalo, LDP je pokazala najliberalniji pogled na prava seksualnih manjina. Ovo je jedina stranka koja ima posebnu politiku prema ovom pitanju, pa svi stavovi proističu iz te politike. Stoga se u stavu predstavnika ove stranke može pratiti jasnost i konzistentnost u stavovima, što nije slučaj sa predstavnicima stranaka koje takvu politiku nemaju.

Sagovornici iz LDP-a bili su Dejan Zdravković, predsednik opštinskog odbora ove stranke u Zaječaru, kao i Jovana Tavčar, članica predsedništva.

- 1) Kao jednu od glavnih karakteristika Liberalno demokratske partije, sagovornici navode upravo politiku zaštite manjinskih grupa i borbu protiv diskriminacije. Posebno poglavlje u okviru stranačkog Programa bliže definiše odnos stranke prema politici zaštite manjina i manjinskih prava. Pored Programa, sagovornici su istakli još jedan stranački dokument (proglas) pod nazivom „Povelja slobode“ koji još bliže određuje stranačku politiku o gore navedenom problemu.
- 2) LDP u svom Programu, a naročito u „Povelji slobode“ zastupa stavove o „pravu na slobodnu ljubav“ i pravima seksualnih manjina. Prava seksualnih manjina, kao i prava drugih manjina su ugrožena u našem društvu jer se „sistem vrednosti“, nasleđen iz „Miloševićevog perioda“ nije promenio. To bi značilo, po tumačenju sagovornika, da „sistem“ stalno traži neprijatelje koje najčešće prepoznaje u manjinskim grupama, a još češće u grupi seksualnih manjina. Uzrok za ovakvo ponašanje sistema vidi se u nasleđu političke prošlosti i vrednosti koja je ona nosila.
- 3) „Politika zaštite prava seksualnih manjina sadrži jasne smernice sprečavanja diskriminacije nad njima, nasilja, omogućavanje njihovog organizovanja i javno izražavanje nezadovoljstava.“
- 4) Postoji stav da su seksualne manjine u Srbiji ugrožene, i to pre svega diskriminacijom, ali i nasiljem. Ovakav odnos izaziva strah kod pojedinaca koji žele da javno govore o svojim opredeljenjima, što stvara začarani krug koji je veoma teško probiti. Ova stranka je jedina koja govori o nasilju kao ozbiljnom obliku ugrožavanja ljudi koji imaju seksualnu orijentaciju drugačiju od većinske. Druge stranke, koje govore o ugrožavanju, uglavnom se zadržavaju samo kod diskriminacije kao obliku ugrožavanja (DS, G 17 Plus, pa delom i SPS).
- 5) Postoji stav da država treba da se uključi kako u rešavanje problema seksualnih manjina, tako i u promociju njihovih prava. Država je dužna da štiti sve, pa i te grupe, u meri koja bi garantovala njihovu i svačiju bezbednost, mesta za okupljanje i to **više nego za uobičajene skupove**, jer nam iskustvo govori da su oni pod udarom određenih ekstremnih grupa, koji ih i fizički zlostavljaju. Poseban akcenat treba staviti na sprečavanje nasilja nad tim grupama, jer su zbog njihove različitosti posebno izloženi nasilju. Kada je reč o afirmativnim akcijama, sagovornici smatraju da bi država trebalo da usvoji pravne okvire koji bi zabranili diskriminaciju seksualnih manjina. Uloga države morala bi da bude i dosledno primenjivanje takvih zakona. Smatra se i da bi pre donošenja takvih pravnih regulativa bilo neophodno organizovati javne rasprave o pomenutom zakonu, kako bi javnost bila bliže upoznata sa problemom na koji se zakon odnosi i kako bi se eventualno stvorio konsensus o njegovom prihvatanju. Ovakav sled stvari garantovao bi doslednu primenu zakona. Značaj usvajanja Zakona o zaštiti seksualnih manjina, odnosno njihovih prava bila bi jasna poruka toj manjinskoj grupi da imaju zaštitu države i da neko brine o njima. Nadležna ministarstva i drugi nadležni državni organi mogli bi da više doprinesu promovisanju prava seksualnih manjina, na primer, kroz medijske akcije. Sagovornica je pomenula da bi u ovom pravcu trebalo da se angažuju Ministarstvo pravde, ali i Predsednik, Premijer, Parlament i političari koji bi javno promovisali čitavu stvar.
- 6) U skladu sa prethodnim, smatra se da je neophodno raditi na promociji prava seksualnih manjina i to iz više razloga: jer to tako treba, da bismo bili prihvaćeni od strane demokratskih država itd. „Pozdravljamo sve afirmativne akcije, koje su usmerene protiv diskriminacije seksualnih manjina. Donošenje adekvatnog zakona je neminovnost, a posebno se moramo pozabaviti i promocijom njihovih prava.“ Nevladine organizacije se vide kao značajni saveznici u ovoj oblasti.

6. SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE

U intervjuima sa predstavnicima SPS-a stekao se utisak da određena programska i ideološka opredeljenja stranke nailaze na teškoće realizacije u praksi, kao i na teškoće prihvatanja od samog članstva, koje uz ovu stranku pristaje iz nekog drugog razloga. U svakom slučaju, stepen pozitivnog odnosa prema ovoj temi nije uopšte zanemarljiv, čak na protiv!

Sagovornici iz Socijalističke partije Srbije bili su Slavica Đukić Dejanović, potpredsednica SPS-a, kao i predsednik opštinskog odbora u Pančevu, Milan Nikolić.

- 1) U delu svog programa „Prava i slobode“, nalazi se segment koji se odnosi na zaštitu manjinskih grupa, počevši od nacionalnih manjina, do svih individua pojedinačno. Ovim delom programa bavi se stranačka grupa koja je sastavljena od stranačkih entuzijasta, ali i stručnjaka. Oni smatraju da pomenuti Program nije jednako primenljiv u svim sredinama u Srbiji i priznaju da prijem Programa nailazi na teškoće i u samoj stranci. Ipak, postoji nada da će daljom promocijom Program doživeti veću afirmaciju.
- 2) Ne postoji pisani dokument o pravima seksualnih manjina, kao ni posebna politika.
- 3) Potpredsednica stranke, na primer, to objašnjava time što je naše društvo, pa do skoro i sama Socijalistička partija Srbije bila odbojna prema pokretanju tema o seksualnim slobodama. Ipak mnogi mladi ljudi u SPS-u „skidaju“ tabu sa pomenutih tema. Unutarpartijski razgovori o seksualnim slobodama, po svedočenju sagovornika, sve su učestaliji i očekivano je da se u dogledno vreme sastavi i pisani dokument o tome. Oni dodaju da su sve naše parlamentarne stranke na jednako niskom nivou u pogledu pomenutih problema i misle da bi najbolje bilo kada bi u jednom trenutku parlament „stavio“ na dnevni red problem zaštite seksualnih manjina. „Mi kao socijalisti, apsolutno nemamo ništa protiv što se oni tako iskazuju, a zaista nam je žao što nailaze na diskriminaciju i u tom pogledu i kao sve manjinske grupe moraju imati i zakonsku zaštitu i u tom smislu biti ispoštovane.“
- 4) Što se tiče ugroženosti seksualnih manjina, sagovornici iz ove stranke priznaju da ona postoji. Na ljude drugačijeg seksualnog opredeljenja gleda se kao na „ljude drugog reda“, naročito u tradicionalnoj zemlji kakva je Srbija. Problem jeste što postoji obostrano nerazumevanje kako onih koji neprihvataju različitost tako i onih koji žele da „preko noći“ promene stvari u društvu i time „provociraju“ negativne reakcije tradicionalnog okruženja.
- 5) Uloga države u zaštiti svih manjina je neosporna i treba da se razvija u više pravaca. Potpredsednica stranke smatra da je situacija u društvu takva da svi moraju da rade na vaspitno-edukativnom planu, u smislu da „tradicionalna porodica i seksualne slobode nisu u koliziji“. Ona iznosi zanimljivu tvrdnju da je većina građana Srbije, ali i simpatizera i članova SPS-a „za tradicionalnu porodicu i tradicionalne personalne relacije, uključujući tu i seksualne odnose“. Grupa koja u nenoj stranci radi na Programu „Prava i slobode“ zauzela je stanovište da je oblik i način zadovoljavanja seksualnog nagona lično pravo svakog pojedinca, ukoliko se ne narušava „telesni i duševni“ mir drugih ljudi. Država mora da preduzme ozbiljne mere – „mi ipak govorimo o ljudima koji imaju svoja prava, prava koja su regulisana i Zakonima i Ustavom, prava koja su preneti od strane međunarodnog prava, znači u tom smislu država mora da reaguje i mora da uskladi svoje propise sa međunarodnim pravom.“
- 6) Postoji ipak rezerva prema tome da se javno radi na promociji prava seksualnih manjina, jer bi se time u još uvek konzervativnoj sredini samo izazvao kontraefekat. Ipak, postoji svest da će se vremenom naše društvo osloboditi predrasuda i da će promocija ove vrste prava postati „normalno“.

7. G 17 PLUS

Predstavnici ove stranke izražavaju liberalan i vrlo otvoren pristup pitanju prava seksualnih manjina. Oni su po pojedinim stavovima o ovom pitanju vrlo bliski LDP-u. Postoje određene protivrečnosti u odgovorima sagovornika, ali one ne dovode u pitanje suštinski pozitivan pristup ovoj temi. Druga stvar je što postoji sumnja u većinsku društvenu prihvaćenost prava seksualnih manjina, i po tome su stavovi ove stranke bliski stavovima Demokratske stranke.

Ispred G 17 Plus sagovornici su bili predsednici opštinskih odbora u Pančevu (Vladimir Pandurov) i u Zaječaru (Dejan Perić).

- 1) G 17 Plus ima politiku zaštite manjinskih grupa, a to se pre svega odnosi na nacionalne manjine, kao i druge marginalizovane grupe. Među drugim grupama, postoje politike prema ženama i prema osobama sa hendikepom.
- 2) Ne postoji poseban dokument niti politika prema seksualnim manjinama.
- 3) „Što se tiče gay populacije tu jasna politika ne postoji, u smislu nekih određivanja kvota jer to bi bilo diskriminatorno; ipak je to privatna stvar ... međutim, neki naši članovi, koji su slobodnom voljom izjavili svoju seksualnu opredeljenost, ne samo da su inegrirani, već su i promovisani u okviru same stranke, a mislimo da je to prelomna tačka u praktičnom rešavanju njihovih problema, odnosno postavljanju stranke prema gay populaciji“. Na ovom mestu se može videti da je data važnost neformalnom priznavanju više nego formalnom uobličavanju određene politike.
- 4) U ovoj stranci smatraju da je najznačajniji oblik ugroženosti seksualnih manjina njihova diskriminacija. „Najveća ugroženost je ona tiha diskriminacija većine gde ljudi po subjektivnom, ličnom osećaju procenjuju seksualnu orijentaciju drugih ljudi; na osnovu toga donose se odluke koje su diskriminatorne, od zapošljavanja pa do ostvarenja nekih drugih prava.“
- 5) „Država je dužna da štiti sve, pa i te grupe, u meri koja bi garantovala njihovu i svačiju bezbednost, mesta za okupljanje i to više nego za uobičajene skupove, jer nam iskustvo govori da su oni pod udarom određenih ekstremnih grupa, koji ih i fizički zlostavljaju.“ „Pozdravljamo sve afirmativne akcije, koje su usmerene protiv diskriminacije seksualnih manjina. U tom smislu, i donošenje adekvatnog zakona je neminovnost. Mi ćemo kao parlamentarna stranka sigurno podržati i glasati za zakon koji bi definisao prava seksualnih manjina.“
- 6) Postoji pozitivan stav prema promociji prava seksualnih manjina, ali bi to trebalo da rade oni i njihova udruženja, kroz inicijative koje bi država podržala, ne i direktno organizovala. „U potpunosti su opravdani zahtevi i javne inicijative manjinskih grupa, mi podržavamo sve njihove inicijative i spremni smo da im dodatno pomognemo, kako bi skrenuli pažnju na sebe i svoje probleme. Ni seksualne manjine nisu drugačije.“